

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационния труд на доц. д-р *Веселин Иванов Тепавичаров*
от катедра „Етнология“ на СУ „Св. Климент Охридски“
„Политическа антропология на привържениците на СДС“
за присъждането на научната степен „доктор на науките за културата“
по професионално направление 3.1.Социология, антропология и науки за
културата

от проф. д-р *Николай Найденов*,
катедра Политология на СУ „Св. Климент Охридски“

Погледнато от позицията на един по-продължителен академичен опит и изразено с по-обща термини, съществуват два основни подхода при оценката на един научен труд в областта на социалните науки. Първият подход акцентира върху детайлите, свързани с избора и дефинирането на изследвания обект, използваната методология и източниците, получените резултати и тяхното значение. Този подход се отъждествява с истинската академична прецизност, тъй като не омаловажава нито един конкретен аспект от оценявания научен труд. Положителният резултат от този вид рецензии обаче не е гарантиран. Ситуацията напомня за даването на оценки в областта на политиката, където като проява на обективност се възприема приписването на конкретни плюсове и минуси както на тоталитаризма, така и на демокрацията. По този начин се заобикаля най-важната оценка - коя политическа система създава по-добри условия за живот и разкрива по-добри перспективи за развитие на своите граждани. Един научен труд, резултат от многогодишни усилия, обикновено има достатъчно конкретни достойнства и същевременно, като продукт на субективен човешки труд, има някакви недостатъци – обективни или поне според гледната точка на рецензента. Оттук и възможността за субективизъм при дозирането на плюсовете и минусите на рецензирания труд. Вторият подход структурира конкретните плюсове и минуси по толкова органичен начин, че отделни детайли да не могат да подменят основанията за общата оценка. Този подход не „балансира“ реални научни достойнства и прагматични съображения, а ясно обвързва оценката с цялостното място на рецензирания труд в развитието на науката и обществото. Естествено, прилагането на такъв обобщаващ подход трябва да бъде инспирирано и от самия научен труд. Дисертацията на доц. Тепавичаров изисква подобен подход до такава степен, че ме принуди да поставя протоколното изброяване на формалните и административните параметри на неговата кандидатура за доктор на науките встрани от основните аргументи, т.е. под линия.¹

Първото и най-голямо достойнство на предложения дисертационен труд се състои в историческата значимост на поставената тема и отговорността, с която тя е разработена. Защо темата е толкова важна, след като СДС вече не е онази влиятелна политическа сила от началото на прехода? СДС олицетвори и наложи промените, които

¹ Цялата професионална реализация на доц. Тепавичаров преминава в академичното поприще, като близо 25 години той посвещава на изследването, изложено в предложения дисертационен труд. Публикациите, които узаконяват избраното тематично поле включват 2 монографии (една от които в съавторство) и 20 статии и студии, една от които публикувана в Принстън. Повечето от тях са в полето на изследването от дисертационния труд, а останалите са свързани с подстъпите към него. Самият дисертационен труд представя резултата от огромна емпирична работа, включваща 879 респонденти, 341 от които са цитирани в текста, прилага 8 таблици със статистически данни и 21 страници снимков материал, а използваната литература включва 21 страници със заглавия на кирилица и 16 страници със заглавия на латиница.

направиха възможно приемането на България в НАТО и ЕС. Същевременно, истинските двигатели и гаранци на промените в България бяха редовите привърженици на СДС, но именно те, заедно с техните мечти и илюзии, ориентации и надежди, бяха изгласкани в миналото след разцеплението в организацията. В този смисъл, дисертационният труд се различава рязко от огромната част от публикациите върху прехода, които се въртят около лидерите и експертите на СДС. Действията на политическите лидери оставят много повече документални следи и дори след десетилетия могат да бъдат анализирани отново. Какво обаче са чувствали, мислили и мечтали редовите „седесари“, е реалност, която би останала недостъпна за бъдещите анализатори, без трудове като *Политическа антропология на привържениците на СДС*. Това е една своеобразна „Епопея на забравените“, която фиксира субективните мнения и чувства на привържениците на СДС още по времето, когато тази организация беше политически фактор, а посоката на политическото развитие на България беше поливариантна. Нещо повече, политическите ориентации, чувства и действия на седесарите са увековечени като еманация на всички битки за демокрация и свобода в цялата следосвобожденска история на България

Второ, в продължение на четвърт век са интервюирани близо 900 лица от множество региони на България, някои от които са постоянна дестинация за проучване през изминалите 25 години (София и Варна, планинските общини Етрополе, Ботевград, Правец и Ябланица, равнинните общини Карнобат, Айтос и Сунгурларе), други са под постоянно наблюдение за определени периоди от време (с. Българи от община Царево, няколко села от община Смолян, както и самия град, гр. Девин с някои околни села, както и редица селища от Чеч). Респонденти от десетки други селища – обект на еднократни експедиции – играят помощна роля в изследването и допълват представата за привържениците на СДС. Впечатляващо е, че броят на изследваните лица се доближава до размера на извадката при национално представителните изследвания, опираща се на теорията на вероятностите и процедурите за случаен достъп. Същевременно, тази извадка отговаря и на изискването за представителност при качествените изследвания, а именно – да бъдат обхванати важните в теоретично отношение групи или „гнезда“. Накратко: по отношение на представителността, доц. Тепавичаров покрива изцяло изискването за „емпирично насищане“, за което пледира Боас.

Трето, личният подход на доц. Тепавичаров към неговите респонденти гарантира достоверността и дълбочината на получената информация. Авторът следва правилата на Франц Боас, изискващи „лотапяне на етнографа“ в живота на изследваната общност, продължително съжителство с нейните членове, установяване на близки междуличностни отношения с тях, използването на техния език и т.н. По свой път, доц. Тепавичаров преоткрива и виждането на Боас за етнографското проучване като занимание по хуманизъм. Струва ми се, обаче, че не само етнографските принципи, но и личните комуникационни способности и сетивност на доц. Тепавичаров му позволяват да постигне една висока плътност на общуването с обикновените хора, да спечели тяхното доверие и да стане един от тях. Той постига такава степен на близост с респондента, при която последният от обикновен източник на информация се превръща в съучастник на изследователя при набирането и регистрирането на информацията.

Четвърто, дисертацията предлага богата информация за проявите на политическото в ежедневно битие, мислите и чувствата на обикновения гражданин. Тук политическото е „разопаковано“ от идеологическите клишета и партийните догми и е „свалено на земята“ – там, където се вижда истинското му лице и смисъл. Текстът е

осеян от дълбоки по съдържание и самобитни по изказ преценки за политиката на обикновените хора, които позволяват вторичен анализ и от други гледни точки.

Пето, самостоятелно значение има концепцията на доц. Тепавичаров за политическата субкултурна общност. Подобно на други автори, той обвързва тази общност с националната култура. Същевременно обаче, той се противопоставя на мнението, че всяка група изгражда своя субкултура и въвежда строги базисни критерии и индикатори, по силата на които една общност може да бъде дефинирана като субкултурна. Това са: еднаквите или сходни политически ориентации; високата интензивност на политическа идентичност, сравнима или дори по-голяма от националната; съществуването на ядро и периферия; ясната представа за това, къде свършва тази общност и започва „другостта“; ясната представа за принадлежността към националната култура; ясното съзнание, че не са класова, етническа, религиозна, професионална или др. вид група. Благодарение на комбинацията от тези критерии, доц. Тепавичаров разграничава три политическите субкултурни общности след 1989 г.: хората, които членуват или подкрепят БСП и изпитват носталгия по социализма, членуващи или подкрепящи БСП; привържениците на ДПС; седесарите и хората с демократични убеждения в самата БСП. Обособяването само на три политически субкултурни общности при наличието на стотици партии в преходния период е индикатор за тежестта и стриктността на въведените от автора критерии.

Шесто, доц. Тепавичаров прилага стриктно един цялостен подход към привържениците на СДС като субкултурна общност. Този подход включва следните компоненти: културно-историческите предпоставки за формирането на политическата култура на българските граждани; идейните източници за формирането на демократичната общност; социалния произход на членовете на тази общност; маркерите, които идентифицират привържениците на СДС - отношението към свободата и демокрацията, профила на външнополитическата ориентация, отношението към наследницата на БКП, свързаните с нея структури и съпътстващите я явления и действия, саморефлексията върху СДС, неговите фази и участие в управлението на всички равнища; разцеплението на СДС на костовисти, седесари-монархисти, седесари-гербаджии, седесари, които няма за кого да гласуват; символния капитал на седесарите. В един общ смисъл, този подход е инспириран от методологията на някои от класиците на социалната антропология като Дюркем, Малиновски и преди всичко Боас. Всъщност, авторът разглежда привържениците на СДС от гледна точка на поне няколко дисциплини: политическа история, политическа антропология, политология, политическа социология и социална психология. Зад този интердисциплинарен подход обаче прозира и нещо друго: той интерпретира феномена „седесари“ като органична част от реалността, наречена „български преход“, която само в кабинетна обстановка може да бъде парцелирана на територии, върху които различни социални науки имат претенции за монопол.

Разгледаните достойнства на дисертационния труд отговарят на следните базисни въпроси: Кое придава историческата значимост на привържениците на СДС? Как трябва да се изследват те по един представителен начин? Какъв подход към изследваните лица дава пълна и достоверна информация? Каква присъда получава политическото от съда на повседневното? Кое прави привържениците на СДС субкултурна политическа общност? Какви аспекти включва изследването на тази общност? Тези въпроси очертават макро-параметрите на изследването. След тях идва ред на онези академични достойнства, които засягат неговите детайли, характеризиращи чисто антропологическите аспекти на изследването. На повечето от тях са посветени обособени части от дисертацията.

Първо, основните културно-историческите предпоставки за формирането на политическата култура на българските граждани са представени с един тънък антропологически привкус. Например, силното значение на външния фактор в новата политическа история на България е същевременно индикатор за едно незряло гражданско общество. Лидерството и политическото парцелиране се свързва с традиционната потестарна култура. Факторът „популизъм“ е представен в няколкото негови проявления като аспект от поведението не само на политическите лидери, но и на самите избиратели т.е. върви се далече отвъд простото идентифициране на популизма с определени политически партии и техните лидери. След тези по-мощни исторически предпоставки се появява и социалният капитал, получен в наследство от тоталитаризма. Става дума за мрежите от отношения, които възникват в резултат от превръщането на цялата нация в наемник на партията и произтичащите отгук подмяна на любовта към земята и собствеността, отсъствие на организиращата и отговорна роля на индивида и появата на една култура на прецакването и далаверата. Всичко това са знаци за една органична антропологическа прецизност и реализъм на анализа.

Второ, идейните източници на българската демократична общност са разгледани на широк исторически фон. На първо място се откроява връзката на българската демократична идеология с европейските политически идеи, трансформирани и интерпретирани, съобразно българските условия от Възраждането до днес, тръгвайки от Русо, Лок, Монтескьо, Мацини, Гарибалди и пр. След преврата от 19 май, 1934 г., налагането на авторитарния режим на цар Борис III води до адаптирането на авторитарните и фашистки идеи от Европа към българската действителност. Единствено влияние, което не идва от Запад, е това на ленинизма и сталинизма, наложено у нас след 1944 г., заедно със съветския модел на обществено-политическо устройство. На тази основа Тепавичаров прави сравнителен анализ между европейския демократичен модел и азиатския деспотизъм и утвърждава дихотомията Изток-Запад. На второ място идват българските вдъхновители на демократичните идеи, сред които се открояват политическите идеи на Васил Левски. Привържениците на СДС се идентифицират в най-голяма степен с тях и то по начин, коренно различен от политически спекулации с идеите на Левски от страна на всевъзможни политически субекти от Освобождението до днес. На трето място е изтъкнато влиянието на съветската перестройка и неформалните движения у нас, особено на фигурата на Ж. Желев. Обстоятелството, че сред неформалните организации фигурират комунисти и потомци на АБПФК се интерпретира едновременно като препятствие пред комунистическия репресивен апарат и като потвърждение на хипотезата, че тези промени са замислени от комунистическата власт като инструмент за манипулиране на истинската антикомунистическа опозиция, която почти изцяло е оглавена от агенти на ДС. И накрая, в първите години на прехода, мощно влияние оказва и споменът за подвига на Н. Петков, политическата антикомунистическа опозиция и горянското движение от периода на утвърждаването на комунистическата власт у нас. Това обяснява възрастовия профил на част от участниците в първите демократически организации - в преобладаващата си част близки и съратници на осъдените и избити противници на БКП, които възстановяват редица партии от предкомунистическия период и залазват с излизането на техните инициатори от активната политическа възраст.

Трето, пълнотата на изследването включва и социалния произход на хората от българската демократична общност. Част от тях произхождат предимно от „неблагонадеждни“ политически фамилии, но верността към антропологическия детайл и достоверност признава и случаите, когато представители на такива фамилии са получили шанс за развитие от комунистическата власт и поради това са останали верни

на БКП. Друга част от представителите на демократичната общност произхождат от средите на българската интелигенция, което е обяснено с превръщането на образованието (при липсата на частна собственост) в основно средство за оценяване на свободата и демокрацията. Неслучайно сред демократично настроената интелигенция фигурират и хора, произхождащи от семейства на активни борци.

Четвърто, специален политологически интерес предизвиква авторовото виждане за лявото и дясното в българското политическо пространство. В съвременната политология въпросът за лявото и дясното е доста относителен: някои го свързват в духа на класическия марксизъм с класовата принадлежност; други свързват лявото с либерализма, а дясното – с консерватизма; трети считат, че в съвременните условия това деление вече не работи. Тепавичаров обосновава извода, че социално-икономическите параметри в твърде малка степен могат да служат като маркери за изграждане на дихотомия „ляво“ - „дясно“ в българската политическа етнокултурна среда. Тези параметри се модифицират значително от някои допълнителни корективи, каквито са отношението към реформите и участието в приватизацията. От тази гледна точка, БСП е по-скоро дясна и консервативна партия. Отчита се и факта, че много от ориентациите на десните български демократи са продължение на традиционните демократични ориентации от времето на Левски и Каравелов, на Константин Стоилов и Иван Евстатиев Гешов, на Александър Гиргинов и Тодор Влайков, на Никола Петков, Г. М. Димитров и Кръстьо Пастухов, на горяните и неформалните сдружения. Обективността на автора обаче го кара да отчете и това, че привържениците на демокрацията и свободата у нас, без оглед на това дали са десни или леви, са малцинство. Но това малцинство е силно разпознаваемо в обществото, поради това, че притежава висока гражданска култура и активност. Оттук и изводът, че маркерът „отношение към демокрацията“ доминира над опозицията „ляво-дясно“. В тази комплексна и противоречива картина на дихотомията „ляво-дясно“ си пробива път един прагматичен и масово налаган критерий: както и да се разбира, дясното е анти-БСП.

Пето, същинската етнографска работа на доц. Тепавичаров се проявява в изследването на политическия профил на седесарите. Този профил се очертава от три фундаментални критерии: привързаност към свободата и демокрацията, външнополитическата ориентация и отношението към противниците и носителите на дясното в политическия живот на страната.

Вижданията за свободата, прокламирани от Бердяев и Левски, са ключови за привържениците на СДС. Те са разгледани в сравнителен план спрямо позицията на други политически групи и субкултурни общности. Така се прави извода за седесарите като политически авангард на европеизма у нас, които разглеждат свободата и демокрацията като основни условия за човешкия живот. В същото време авторът отбелязва, че това е позицията на едно малцинство от 250-300 000 души, докато мнозинството българи не разбират или не възприемат свободата и демокрацията под влияние на редица фактори и най-вече формираните при социализма липса на желание да се разчита на собствените си сили и склонност да се търси „Спасител“, резониращи в една носталгия по социализма.

Външнополитическа ориентация на седесарите е белязана от резервираност към Русия, възприемана като страна-износителка на диктатури и заплашваща с повторение на събитията от 1944 или съвременните събития в Крим. Това отношение намира израз в оспорването на някои утвърдени празници, чествания на руски паметници, наименованията на улици, отхвърляне на руските енергийни проекти. Същевременно обаче, това се ограничава от положителното отношение към руската култура и интелигенция, които се възприемат като жертва на политическите режими в Русия, т.е.

поддържа идеята за двете Русии. В същото време, отношението към ЕС, НАТО и САЩ е преобладаващо положително. ЕС се възприема като гаранция за европейския цивилизационен избор и демократично бъдеще и средство за борба срещу политическата олигархия, политическата чалга, мафията. Причината за положителното отношение към НАТО се дължи както на цивилизационния избор, така и на съображения, свързани с националната сигурност, защитата от руските имперски нагони, парирането на възможността за преврати и др. В духа на възприетия обективен подход, доц. Тепавичаров не подминава и противоречивостта в отношението към САЩ, които са и обект на критика заради тяхната агресивна външна политика и в частност - заради жертването на български войници, участващи във военните действия ръководени от САЩ. Въпреки това, обаче, не се оспорва мястото на България в НАТО.

Фундаментално за профила на привържениците на СДС е устойчивото възприемане на БСП като противник на демокрацията и европейската ориентация на страната. Тя се квалифицира като пост-болшевишка, неререформирана, приемник на тоталитарния социализъм, партия, която само привидно е приела демокрацията, но всъщност остава зависима от Русия. Във вътрешен план БСП се асоциира с мафия, олигархия, ограбване, с т. нар. „Луканова зима“, фалита на банките, мутризацията, нечестната приватизация, организираната престъпност. Редовите членове на БСП се обвиняват за тяхната безкритична подкрепа към партийното ръководство, както и за проявата на някои крайности в отношението към седесарите. Сърцевината на отношението към БСП се състои в нейната обвързаност с ДС, макар че, с течение на времето, някои групи от ДС се откъсват от контрола на БКП. И тук отново се откроява обективността на анализа на Тепавичаров, който не пропуска и наличието на такива малцинствени сегменти от БСП, които са считани за почтени. Привържениците на СДС се отнасят критично и срещу политическата апатия и чалгата в политиката. Отчасти това се свързва със „завладяването на държавата“ от посткомунистическата олигархия и мафията и отчасти – с възпроизвеждането на такива категории от населението, които не гласуват, защото не се интересуват от или не знаят за политиката или гласуват за спасител, под влияние на една политическа култура, която не поставя особено високо свободата и демокрацията, не проявява разбиране към другостта и е присъща на „източния човек“.

Квинтесенцията в политическия профил на демократите, включително седесарите, е отношението им към собствената им политическа организация и нейните превъплъщения. Тепавичаров отбелязва тяхното по-високо политическо самочувствие, което се дължи на самосъзнанието им, че са последователи на Левски и европейци, отдаващи недостатъците на прехода на липсата на демокрация. Това политическо самочувствие намира израз най-напред в отношението към собственото политическо ръководство. За разлика от привържениците на БСП и ДПС, седесарите не митологизират собствените си политически представители и нямат проблеми да ги обвиняват в корупция, неадекватни решения, колаборация с противника и т.н. и дори да се откажат да гласуват за тях по подобна причина. В този дух е диференцирано и отношението към сините управления на национално и местно равнище като се изтъкват конкретни грешки на лидери от целия период на прехода. По този начин хронологията на участието в управлението на представителите на СДС се превръща и в хронология на промените в отношението към тях от страна на техните привърженици. В тази хронология се откроява единодушието, с което управлението на Иван Костов се възприема като най-успешното управление. Основанията за тази оценка са създаването на предпоставките за приемане на България в НАТО и ЕС, провеждането на финансови и икономически реформи и изтласкване на мутрите, присъединяването на България към страните от Вишеградската четворка, твърдия отказ да се унищожат ракетите със

среден обсег, да бъдат създадени лагери за бежанци от Косово, да се даде коридор на руските самолети, усилията ЕС да извади България от „пакета“ с Румъния в предприсъединителния процес и пр. Но дори и спрямо това управление има критични бележки, породени от липсата на присъди за сериозни финансови и други престъпления, назначаването на важни държавни постове на комунисти, проявите на корупция при приватизацията и пр. По същия начин, в отношението към синята кметска власт не се подхожда партийно, а положителна оценка получават само онези, които провеждат градивна и полезна политика. Нещо повече, някои представители на СДС са заклеймени като символ на корупцията и некадърността, други – като слуги на олигархията и БСП, а добрите публични политики пораждаат позитивно отношение и към кметове на други партии.

Шесто, доц. Тепавичаров проследява позицията на основните групи, възникнали след разпада на СДС. Най-болезнената за СДС е групата на т. нар. „костовисти“, чието базисно различие от седесарите е отношението им към Костов и ГЕРБ. Те акцентират върху вярата и християнското милосърдие – един от маркерите на дясното и отличителна черта на антикомунизма, антисъветизма и европеизма, както и върху реформирането на съдебната система и вътрешния ред. Следващата група са седесарите-монархисти, в чийто път са разграничени два периода – до управлението на НДСВ и след влезането на монархическата идея, когато те престават да се занимават с политика като (повечето) остават проевропейски и демократически ориентирани, макар и без монархическата каузалност. Следващата група се състои от седесарите-гербаджии, сред които има и костовисти. Мотивът на някои бивши седесари да гласуват за тях е „да не им пропадне гласът“ и в резултат започват да припознават ББ като десничар и антикомунист. Допълнителен фактор за това е провалът на руските енергийни проекти, за което известни заслуги си приписва и ГЕРБ. Последната група са седесарите, които не виждат за кого могат да гласуват и мотивират своето неучастие в политическия процес като своеобразен протест.

Седмо, доц. Тепавичаров завършва политическия профил на седесарите с техния символен капитал. Този капитал се търси по две линии – пространствено-времевите аспекти, с които седесарите идентифицират промяната и символите, с които се означава тази промяна. Повечето представители на тази общност интерпретират времето като линейно и циклично, притежаващо обективен характер и изискващо хората да са в крак с него. От тази гледна точка периодът на османското господство и тоталитаризма се възприемат като „отклонение“ от времето, като безвремие, което обяснява забавеното развитие на някои народи. Само отделни представители на общността интерпретират времето като застинало, а не като линейна субстанция. Отношението към пространството е по-диференцирано. Някои го възприемат чисто философски – като „материя“, която се усъвършенства с времевите цикли. Други го възприемат политически, като го разделят по оста „добро-зло“ (демократия и свобода – диктатура и насилие) и го асоциират с държавите, които олицетворяват едното и другото. Символният капитал на десния демократ включва един дълъг списък от символи, които вдъхновяват и организират различни фази от борбата за демокрация. Основната част от символите на СДС са позитивни послания, които характеризират духа и целите на СДС: синият цвят (срещу червения цвят на БСП), синьото лъвче (срещу червената роза), ръката с двата пръста (срещу юмука с палеца на БСП), демократично натоварените места от градското пространство (Ал. Невски, Св. София, други църкви и параклиси, вечния огън, паметника на Левски, сградите, символизиращи българската държавност, лобните места на антикомунисти и пр.), издигането на лозунги на английски език, на национални флагове на водещи демократични държави, а в по-новите протести – демонстративно четене на професори и др. Друга част от символите, използвани от

СДС, целят дискредитирането на тоталитаризма и субектите, които се идентифицират с него. Към тази категория спадат негативно поднесените образи на тоталитарни лидери, задрасканите сърп и чук; асоциирането на БСП с края на развитието – смъртта (картата с лагерите на смъртта, организирането на символични погребения на столетната партия и др.), а в по-новите протести - „буденето“ от застоя, отъждествяването на БСП със задкулисието и т.н.

Рецензентът, подобно на всеки друг читател, може да харесва или не предложените характеристики на привържениците на СДС, но никой не може да оспорва тяхната достоверност. Това е особено достойнство в работата на доц. Тепавичаров, която го характеризира като антропологически реалист и исторически перфекционист. Разбира се, една толкова мащабна социално-политическа картина поставя и въпроси, чийто отговор отвежда отвъд предложения текст. Например, ако само основните парламентарно представени партии се подкрепят от политически субкултурни групи, то не следва ли към критериите за съществуването на такава група да се прибави още един: осезаемото и/или дълготрайно участие в управлението? Това ли е причината привържениците на някои основни партийни фамилии като християндемократическите, крайно десните, крайно левите и зелени партии да не успяват да се конституират като политически субкултурни групи? Откроява се и един фундаментален за българския преход въпрос, който визира сериозна възможност за продължение на рецензирания изследователски проект: Как автентичният антикомунизъм, демократичността и европеизъмът успяват да си пробият път през мрежата от поставени лица на ДС и комунистическата номенклатура, инфилтрирани в ръководството на СДС? Другояче казано: Доколко преходът от тоталитаризъм към демокрация е дирижиран от бившата номенклатура и доколко е плод на спонтанния протест на демократично мислещото гражданство?

В заключение, доц. Тепавичаров разработва и прилага един оригинален модел за етнографско теренно изследване на най-емблематичната за българския преход субкултурна политическа общност – привържениците на СДС. Резултатът е един исторически отговорен, методологически прецизен, представителен и значим научен труд, чиято публикация ще заеме заслужено място сред най-българските книги за нашата политическа история. Събраният богат, представителен и достоверен емпиричен материал предлага уникална възможност за вторичен анализ от бъдещите поколения изследователи. Благодарение на това, *Политическа антропология на привържениците на СДС* притежава потенциала да стане гарант срещу произволните политически интерпретации на този повратен за новата история на България период тогава, когато привържениците на СДС ще бъдат минало не само в политическия, но и в чисто екзистенциалния смисъл. Всичко това, наред с конкретните изследователски достойнства на дисертационния труд, ми дава пълното основание да подкрепя категорично кандидатурата на доц. Веселин Тепавичаров за доктор на науките за културата.

22 август, 2016 г.
София

Рецензент:

(проф. дпн Николай Найденов)